

Minu aed, minu lilled ja puud.

Maie Matvei

Traadi talu, Liiva küla, Harjumaa 2018

Lilledest on palju laule loodud. Neid kingitakse kallitele inimestele ja neid on koduaedades, niitudel ja metsas. Aga kõige armsam ja kallim lill minu jaoks on levkoi, sest ta tuletab mulle alati meelde vanaema, kelle perekonnanimi oli Levkoi. Vanaema jutustas kunagi mulle ühe naljaka loo: ta töötas Haapsalu Teeninduskombinaadis kudemajana. Kord oli direktor tsehhi tulnud, vaadanud naisi ja märganud vanaema, keda tal tarvis oli. „Kuule, sina, tulp või nartsiss, tule palun korraks siia!” Kui jutud aetud, küsis direktor: „Mis see perekonnanimi sul oligi?” „Levkoi” vastas vanaema. „No mis ma ütlesin! Ühed lilled kõik ja ühtemoodi ilusad!” naeris direktor ja lahkus tsehhist. Selle lausega on kõik öeldud. Kõik lilled on ilusad, lihtsalt mõni meeldib natuke rohkem.

Vanaema armastas lilli. Meie kommunaalmaja õues oli igal korteril oma maalapike, kus kasvatati lilli ja köögivilju. Meil oli ühel peenral kevadeti õitemeri – need olid elevandiluu värvi ja hästi lõhnavad nartsissid. Sügisel, aga olid peenrad täis gladioole ja astraid. Gladioolide peale oli vanaemal hea käsi. Need olid rohkete õitega ja tugevate vartega. Hästi palju oli valget värvi, roosat veidi vähem. Mäletan, et ühel sügisel, kui algas kool, oli kellegi kuri käsi meie gladiooli peenras puhta töö teinud, nii et kooli viisin seekord astraid. Vanaema seisis tühja peenra ääres ja üle kortsulise palge veeresid pisarad. Ma veel lohutasin, et punased astrad on palju ilusamad kui üks valge gladiooli õis. Alles aastaid hiljem, kui vanaema oli surnud ja ma lillepoes valgeid gladioole nägin, adusin kui suursugune ja kuninglik see lill on ja kui palju pidi vanaema vaeva nägema, et peenardel oleks õitemeri. Vanaema puhkab Haapsalu Metsakalmistul. Kevadel õitseb tema haua sinilille puhmas, mille ma koduaiast Harjumaal üles kaevasin. Hauavaasi istutan võõrasemad, suvel aga punased begooniad, sügisel võtab koha sisse kirju kanarbik. Suvel kaunistavad kalmu valged ja rohelistes hostad. Lõikelilled vaasis on: kui vähegi võimalik, siis levkoid, nartsissid, piibelehed, pojengid, karikakrad, astrad jne. Tean, et vanaema on rahul, sest kõik lilled on ju ilusad.

Kui endast rääkida, siis minul, kui paadunud linnalapsel mingit erilist lillehuvi ei ole. Lapsena meeldis mul kevadeti linnalähedasest metsast piibelehti korjata ja lambakarjamaal (Haapsalu Tagalahe ääres) suvel pääsusilmi. Üldse meeldivad mulle metsa- ja põllulilled: sinililled, ülased, nurmenukud, maikellukesed, karikakrad, rukkililled ja karukellad. Ja neid peab olema palju, kohe suur, suur kimp. Elutee on mind, linnalast, viinud maale, kus on kodu, heinamaa ja päikesepaiste. Igal suvel lööb aia taga heinamaal helendama karikakraväli (Pilt 1).

Pilt 1. Karikakraväli

Pilt 2. 1953 a suvi – Traadi noor peremees, taustaks kollane päeva liilia, floks ja kosmoselilled.

Lähen ja seisan keset valget õitemerd. Silitan õrnalt nende valgeid päid ja ei tihka neid murda, sest mis õigusega võtan ma neilt leebe tuule, valge pilvelamba ja sooja päikesepaiste. Tulen toa poole tühjade kätega, aga hinges voogab karikakraväli – armastab, ei armasta. Armastab! Muidugi armastab! Minu mees armastab oma Traadi talu koos puude, lillede ja minuga.

Kui ma 1980-ndal aastal oma mehega abiellusin, ei teadnud ma, et kord tuleb aeg, millal ma pean hakkama kujundama oma koduaeda. Mul oli terve elu vedanud – lapsena tegeles lillede ja muuga vanaema, abielludes oli Traadi talus perenaiseks Leeni, kes kujundas aeda oma tahtmise ja ilumeelega. Pärast Leeni surma oli minu ema kord aednikuks olla. Ja kui ka tema kadus igaviku teele, siis pidi minust „linnavurlest” saama aednik. Mäletan, et seisin keset Traadi talu õue ja mind valdas nõrdimus: Mu jumal! Ma ei saa aru, miks see krunt peab nii suur olema? Miks neid lillepeenraid peab nii palju olema? Kes neid rohida jõuab ja kes muru niidab? Palju linnainimesed. Tean, et Traadi talu ümbritses enne sõda imeilus lilleaed, mida hooldas mehe tädi ja ema. Mulda tassiti ämbritega rabast. Vanaisa hoolitses viljapuuaiast. Peale sõda, 50 -ndatel, oli lilleaed veel täies hiilguses (Pilt 2). Mees mäletab, et ta emale meeldisid väga lõvilõuad, takeetised, kosmose lilled ja sügisel mitmevärvilised astrad. Kui perenaiseks sai Leeni, pani tema rohkem rõhku juurviljaaiale, aga unustusse ei jäänud ka lilleaed (Pilt 3 ja Pilt 4).

Pilt 3. 1970 suvi Arnorld, Jüri Matvei ja Leeni – ees pojeng, mis kasvab ka 2018 aastal samas kohas

Pilt 4. Lilleaed 1970 -ndatel (pojeng ja moonid on alles ka 2018)

Pilt 5. Leeni jorjenid ja takeetised 1970-ndatel Traadi talu eesõuel.

Pilt 6. Leeni jorjenid 1981 aastal koos minu ja mu pojaga.

Paljud lilled olid pärit 30 -ndatest ja uskumatu küll, aga ka praegu aastal 2018, võin nautida nende ilu. Põlisteks meie talulilledeks olid: pojengid, lubiinid, käokingad, tuliliiliad, tügerliiliad, türgi liiliad, kuutõverohi, asberaagus, talinelgid, floksid, daaliad, jorjenid, talijorjenid, seebililled ja sügisastrad. Mäletan, et kui ma 1981 aasta suvel olin Traadil, (perenaiseks oli tol ajal Leeni) õitsesid aias kõik need eelpool loetud lilled. Ainult nimetati mõnda lille teistmoodi. Näiteks: kuutõverohi – nõiahammas, talinelk – habenelk või talijorjen – suur kollane lill. Leenile meeldisid jorjenid ja daaliad (Pilt 5 ja Pilt 6). Neid oli tal mitmeid värve ja hilissügisel oli juurikate kast alati tagatoas nurgas, et oodata uut kevadet. Ka mõned gladioolid olid peenardes, aga kasvult olid nad kidurad ja peagi Leeni loobus neist. 70-ndatel, aga õitsesid maja ümber tokkroosid ja iirised (sinised ja kollased).

Kui perenaiseks sai minu ema, siis ilmusid aeda uued lillesordid: lumeroos, krookused, aedpriimula, aedrukkilill, kressid, mäginelk, lillehernes, hostad, siilikübar, kipslill, jaapani latern, aedmoonid (saadud naabertalust) ja õlelill (Pilt 7). Ema katsetas ka roosidega, aga kahjuks läksid need kibuvitsaks. Järgi on vaid üks roniroos (Pilt 8). Ka oli tema see, kes muretses elulõngade aretajalt Uno Kivistikult kaks taime. Üks oli „Valge Daam” ja teine sort on lillade õitega (Pilt 9). Kahjuks ilmutas Daam ennast paar suve õitega ja siis hääbus. Järgi on vaid lillade õitega

Pilt 7. Traadi talu eesõuepeenar 2005 a suvel (kujundajaks minu ema).

Pilt 8. Ema roniroos 2010 a suvi

Pilt 9. Ema kujundatud lilleaed (keskel ümber raudsõrestiku elulõng „ValgeDaam“)

Pilt 10. Lilleaed maja otsas minu ema ajal, vastu maja seina lilla elulõng (2005).

elulõng, mis naaldub maja otsa seinale (Pilt 10). Minu emal ja minu mehel oli üks ühine kirg elupuude vastu. Nii ümbritseb meie maja otsa ja viljapuuaeda elupuuhekk, mis viskab pikkust ja laiust. Ole aga mees ja püga! Kui ema viletsaks jäi ja peenrad rohtusid, mõtlesin: milleks nii palju peenraid ja lilli vaja on? Kes neid harib? Mina ei ole ju rohenäpp! Hakkasin tasapisi mehega lillepeenraid kaotama, mis aga tõi endaga kaasa tüli ja pahanduse.

Kui ema suri, siis 2008 aasta kevadel olin mina täisõiguslik Traadi perenaine ja „aednik”. Otsustasin, et lillede alla jääb vähem pinda, siis jõuan neid rohida ja kasta. Selekteerisin välja oma ja mehe lemmikud, ülejäänud läksid kompostihunnikusse. Alles hiljuti oli majja toodud veetrass ja inetu mulla ja kruusahunnik riivas silma. Otsustasin sinna rajada n.ö „kiviktaimla”. Maja otsas peenardel kasvasid ema istutatud hostad ja kollased Kaukaasia kitsekakrad. Peagi leidis kitsekakar endale sobiva koha „kiviktaimla” ülaosas, koos valgesõstrapõõsaga (Pilt 11). Hostad, aga kaunistavad künka jalamit. Ühtenurka istutasin aiast väljakaevatud kipslille ja väljapoole „kiviktaimlat” nõiahamba ehk kuutõverohu. Algul olid lilletaimed väikesed ja kevadeti lisandus „kiviktaimlasse” võõrasemad ja takeetised (Pilt 12).

Pilt 11. Minu „Kiviktaimla” algvariant 2005 a kevad.

Pilt 12. „Kiviktaimla“ 2009 a suvel.

Aga nüüdseks on minu „kiviktaimlast“ saanud lame põndak, kus kevadel särab kollane Kaukaasia kitsekakar ja suvel roheline, ürgne nõiahammas koos võimsate hostapuhmastega. Selles võitluses tundub, et kipslill jääb alla, kuigi iga aasta on ta olemas. Tuul või linnud on sinna põndakule toonud omapärase lille, mille nime ma ei tea. Tal on pehmed hallid lehed ja vars, aga väikesed õied on veinipunased. Ta õitseb suvel ja vahel isegi sügisel, kui on soe. Põndaku ligidal kasvab vana õunapuu ja selle all üksikud õölilled, mis on leidnud tee minu „kiviktaimlasse“. Õölill kannab meie peres teist nime (ühekordne levkoi). Valge sõstrapõõsa lähedal on sügisastrapõõsas ja sinna on tee leidnud valge piimjaõieline kellukas. Põndakule on leidnud tee metsmaasikad ja tundub, et neile meeldivad hostad. Minu „kiviktaimlast“ on saanud paras Tootsi peenar. Oleme mehega hostasi harvendanud, aga neile meeldib see koht ja nende puhmad saavad üsna pea oma lopsakuse tagasi. Nad on meie eesõue uhkuseks. Üldse meeldib mulle olla eesõues rohkem, sest seal on avaram ja õhurikkam.

Vanasti oli ümber maja rohkesti lubiine. Nüüd on nende kasvukohaks saanud aiatagune heinamaa, ainult kaks lubiinipuhma (sinine ja roosa) on aias. Kui ma Haapsalus Komsomoli (praegune Metsa tänav) elasin, läks minu koolitee mööda Jalaka tänavat. Meie majast üks maja edasi elas Ura Helmi (nii teda kutsuti) ja temal

kasvas maja ukse juures võimas punaste õitega roniroos. Sageli unistasin, et kord on ka minu akna all suur roosipõõsas. Ja nüüd on see tõeks saanud. Sain selle roniroosiistiku Kose kevadlaadalt. Küsisin müüjalt, et kas on üldse aretatud selline lollikindel sort, mis mulle „linnavurlele” sobiks. Sain jaatava vastuse ja istik maabus Traadi aeda. Iga suvi õitseb ta rohkete õitega ja tänavu koputas punane õis mu aknale (Pilt 13). Võib-olla on see natuke imelik, aga me mehega mõlemad räägime ja kiidame teda, sest ta on tõesti väga vähenõudlik roos. Aga milline õiteküllus!

Pilt 13. Minu roniroos.

Pilt 14. Hilised pojengid

Pojengipõõsad on alati olnud Traadil võimsad ja õiterohked (Pilt 14). Oleme põõsaid poolitanud ja istutanud rehetoa juurde ja sissesõidu tee äärde. Kõik nad on õitsema läinud. Tegu on hiliste pojengidega. Varase pojengi istutasin veranda ette. Ta põdes kaua, aga juba kolm aastat on ta mind kahe punase õiega rõõmustanud. Püüdsin pojengid sättida värviliseks mustriks – valge ja punane, valge ja roosa. Ka eesõues on kaks suurt pojengipõõsast. Veranda kõrval oli lai lillepeenar, mida me ahendasime. Seal on mõned nartsissid, tulbid, punane aedpriimula ja kaks liiliat. Ühe (kollase) kinkis väimehe isa ja teine on valge, mis mulle sünnipäevaks potis kingiti. Kollane liilia oli pikemat aega eesõues olevas peenras, mis külgnest viljapuuaiaga ja hekiks oli elupuud. Lõpptulemuseks oli, et elupuu juured võtsid lillepeenralt kogu jõu. Kollane liilia kiratses, õis oli väike. Praegune asukoht sobib talle paremini, sest tänavu oli õisi juba kolm ja varred on muutunud tugevaks. Suveks olen sinna peenrasse istutanud mõned suvelilled, mis õitsevad hilissügiseni.

Lilleaeda piirab majaotsas elupuuhekk ja verandapoolset taraenelas. Elupuuheki taga on omakorda sirelid, mida tuleb aeg-ajalt kärpida, et nad ei takistaks valgusel pääseda aeda ja tuppa. Hekis leidub nii topeltlillat kui ka tavalist valget sirelit. Sirelite vahel kasvab ebajasmiiinipõõsas. Maja ühes otsas on suur, suur vahtrapuu ja teises otsas oli suur hõbekuusk, mis võttis kätte ja 2017 aasta jaanipäeva

paiku ära kuivas. Olen kuulnud, et see head ei tähenda, aga siamaani pole mu mehega midagi hullu juhtunud, sest tema oli selle puuga seotud. Mees arvas, et selle hõbekuuse võis istuda vanaisa, nii et puul oli lihtsalt eluring täis saanud. Hõbekuuse kõrval kasvab punaste õiteaga kuslapuu. Veranda ees aga kasvavad kaks lumepallipõõsast, mis kevadeti on õitevahus (Pilt 15).

Pilt 15. Lumepall koos minu emaga

Nende taga aga jälle ebajasmiinipõõsad, mis vahelduvad taraenelaga ja suunduvad eesõue poole (Pilt 16). See aasta, aga kuivas eesõue piiravas hekis ära teine kuslapuu. Sellest oli hirmus kahju, sest punased õied ja valged õied moodustasid ilusa värvikombinatsiooni. Abikaasa nikerdas kuivanud puust väga ilusa ja huvitava küübi, mis seisab minu kapi peal. Leeni ajal kasvas lilleaias kaks puud või põõsast. Nime ma ei tea, aga sügiseti on neil küljes oranžid marjad. Pärast Leeni surma, kaevasime need puud lilleaiast välja ja ühe istutasime sissesõidutee äärde, teise maja ette õue ja kolmanda, mis oli noor istik, lilleaeda lumepalli ja hõbekuuse vahelisele platsile. Mees arvas, et ega nii vanad puud kasvama uues kohas ei hakka, aga kõik kolm on alles ja iga kevade peab neid pügama, et nad väga pikaks ei kasva. Veranda nurgas on aga mehe lemmik – lõhnav kuslapuu. Väikese toa aknast paisab suvel

oranž tiigerliilia puhmas, tavalised moonid (Pilt 17) ja sügisel võimas sügisaster ja lõheroosa floks. Maja õuepoolses nurgas õitseb suvel kollane päevaliilia.

Pilt 16. Eesõue ebajasmiin õitevahus ja kuslapuu, mida enam ei ole.

Pilt 17. Moonid, mis on Traadil alati seal kasvanud ja sügisastrad.

Kui ma veel Haapsalus elasin, viis minu tee mööda aiast, kus kevadeti sinendas maa silladest. Vanasti oli Traadil ka mõned sillad, aga õitevaipa ei olnud. Tänu muruniidukile, on nüüd igal kevadel meie maja aed kaetud sinise õievaibaga, mida täiendab metsapoolse majakülje all valge ülastevaip. Kui sillad on oma õitsemise lõpetanud, siis kuldab nurmenukk aia kuldse värviga üle.

Kui ma olin oma „kiviktaimlaga” ühelepoole saanud, võtsin käsile peenra, mis oli eesõues ja piirnes viljapuuaiaga. Viljapuuaias oli peenra ulatuses arooniahekk (saadud kolleegilt), õuepoolses osas elupuuhekk. Peenraotsa oli ema istutanud aedmoonis (saadud naabrimemmelt), mis aga kiratses, sest sirelihekk ja õunapuu varjasid valgust. Moon leidis endale uue koha – laudaotsa, päikese hellitava pilgu alla. Ja nüüd on ta saanud ürgjõu, sest õied on suured ja varred lihavad (Pilt 18).

Pilt 18. Naabrimemme mälestus (aedmoon uues kasvukohas).

Ta on meie aia uhkus ja tuletab meelde naabrimemme, kes ammu puhkab Kose kalmistul. Peenraotsa jätsin lõheroosa floksi, ette istutasin kevadlilled: lumikellukesed, märtsikellukesed, kobarhüatsindid – valged õied vahelduvad sinistega. Peenra poolitab vana elektripost, millel väändub minu tädi käest saadud metsviinapuu. Sellel peenral on kevadeti õites nii tulbid kui nartsissid. Nartsiss kannab kõlavat nime – poedinartsiss. Sain lillesibulad oma Haapsalu endiselt kolleegilt, kellel lihtsalt need oma aiast üle jäi. Paar aastat nad põdesid, aga ühel kevadel õitsesid ja lõhnasid nad täies ilus. Kui me mehega neid lilli vaatame ja nuusutame, siis meenutame naerdes ühte vana lugu meie minevikust. Aasta võis olla 1986 – kevad ja naistepäev. Töölt tulles oli laual vaas kolme õrna nartsissiga, mis lõhnasid uimastavalt, kuid olid nii haprad ja neid oli nii vähe. „Ainult kolm kärbatand õit! No neid oleks ikka võinud rohkem olla! Kas rahast oli kahju?” kommenteerisin. Oh sa püha müristus, kus mu mees vihastas ja lubas, et ta enam kunagi mulle lilli ei kingi. Kui viha lahtunud oli, siis kinkis mees mulle edaspidigi lilli, kuid mingi salavimm jäi meie vahele. Järgmise aasta kevadel toimus bussisõit Lätti. Kui Riia suured poed olid läbikäidud ja aeg niikaugel, et koduteele asuda, siis ostsin Riia bussijaama kõrvalt suure, suure kimbu punase südamega poedinartsisse. Kogu buss oli kevadelõhna täis. Kõik pärisid, et kellele ma selle pundi lilli viin. Mina vastu, et oma kallile mehele. Nii ma siis koju saabusin ja kodu lõhnava õitemerega üle kallasin. Ja nüüd, aastaid hiljem, valendab ja lõhnab poedinartsiss Traadi peenral, meenutades ühe noore naise ülbet kangust ja elukogenud mehe tarkust. Elupuu ja sirelid on oma juured visa järjekindlusega ajanud peenrasse. Sellel aastal vandusin ma loodusele alla ja jätsin peenra harimata. Kui kevadlilled olid õitsemise lõpetanud, siis lõikasin lillevarred maha. Suvel õitses peenral harilik kellukas (sinised ja valged) ja mõni üksik karikakar. Sügisel aga õitseb floks, siilikübar, „antonovka” all talijorjen ja paradiisiõunapuu all sügisaster (Pilt 19). Eks järgmine kevad näitab, kas poedinartsiss annab loomingut või on see hoopiski poeedi surm ehk ühe lillepeenra lõpp.

Pilt 19. Sügis „Tootsipeenras“.

Pilt 20. Vanaema nartsissid.

Maja eesõues, otse minu „kiviktaimla” vastas on kolm värsket lillepeenart. Igal varakevadel õitseb seal lumeroos, sinilill, lumikellukesed, märtsikellukesed ja vanaema nartsissid. Jah, just need, elevandiluu värvi Haapsalust toodud. Kui minu lapsepõlvkodu aed läks ehituse alla, siis andsin oma sõbrannale vanaema nartsissi sibulaid. Et oleks mingigi mälestus temast lillede järgi. Ja nüüd, kui ma olin Traadile elama asunud, tõi Lehti mulle ühel kevadel neid. Igal kevadel, kui ta õitseb, tunnen vanaema ligidust (Pilt 20). Teised kaks peenrajuppi kuuluvad mu mehele ja tema punastele hübriidtulpidele, mis on tema au ja uhkus. Kui varane tulp lõpetab, siis hiline tulp õitseb peaaegu jaanipäevani. Peenraotstes on lilla ja valge floks. Oranž tiigerliilia lükkab tulbipeenral oma kroonlehed taevapoole ja noogutab valgele ja punasele pojengile. Tema vastas, üle jalgraja, aga on sinine käoking. Rehetoa akna all on üks väike peenar, mille oli rajanud Leeni. Sellel kasvasid ja kasvab ka praegu sinine iiris. Kollase iirise, mis oli esialgu lilleaias ja siis õuepeenras, istutasin lauda ette. Praegu ta põeb, aga välja pole läinud. Peenras kasvab ka suur ebaküdoonia põõsas, mille kinkis teine naabertalu vanaperenaine ja mis iga kevade rõõmustab meid oma oranžide õitega. Kevadel õitseb seal lumikelluke ja mõned tulbid. Ja siis lööb lahti oma sinised õied aedrukkilill. Paar sammu eemal kasvab mungalill, mis on päris suureks kasvanud ja uhkeldab hiliskevadel oma valgete õitega, aga sügisel suurte oranžide viljadega. Temast paar sammu õue poole kasvab äädikapuu, mille ma sain oma tädilt. Puu võitleb oma elu eest, sest metskitsed ja jänesed teevad talle iga talv liiga. Aga ta ei anna alla ja igal kevadel ajab ta noori võsusi välja.

Köögiakna all kasvab meil pärnapuu. Vana pärnapuu võttis mees ammu maha, sest köök, mis on niigi vaatega metsa poole, oli täiesti pime. Ta jättis noore võrse kasvama, millest taas on saanud päris suur puu. Pärnapuu alla istutasin õueaia peenrast väljakaevatud sügiskrookused, mis ilusasti ka õitsema hakkasid. Tänavu kuiv ja kuum suvi tegi krookustele liiga. Mitte ükski ei hakanud õitsema.

Kui mees oma eesõue peenraid üles kaevas, jäi tulbisibulaid palju üle. Nii sai neid istutatud kaevu juurde ja välikemmergu juures oleva vahtra alla. Kõik tulbid, oli see varane või hiline, hakkasid kasvama ja õitsema. Tundub, et tulpidele meie muld meeldib, sest kasvõi rohu sees, aga lill õitseb. Seoses muruniiduki kasutamisega, on meil rohkesti metskannikesi, margareetasid, habenelki ja seebililli. Võitlen seebilillega, aga ikka ajab ta juured majavundamendi alla ja sealt lilleaeda ja õue.

Eesõues kasvavad saar ja jalakad. Puude vanuseks võib-olla üle seitsmekümne aasta. Nende vanade puude juurestik lookleb mööda õue ja igakord,

kui mees kaevab peenart, on tal abiks kang. Sügiseti on paks lehekord õues ja rassimist koristamisel kõvasti, aga need põlispuud annavad meie talule kordumatult kauni ilme. Ega ma asjata ei ole kutsunud oma talu „Melkeri” või „Ukuaru” nimega. Selles on midagi ürgset ja samas nii koduselt tuttavat, sest metsa ligidus annab endast kogu aeg tunda. Eesõues kasvab ka kaks õunapuud ja noor pihlakas. Aida juurest viib tee viljapuuaeda, mida ääristab arooniapõõsad ja kuusehekk külgedel. Viljapuuaias kasvavad vanad õunapuusordid: antonovka, valge klaar, tartu roos, sibulõun, paradiisiõun jne (Pilt 21 ja Pilt 22). Ka on mees istutanud mõned uued viljapuud: veiniõunapuu, pirnipuu, kirss (saadud oma küla vanalt perenaiselt). Sellel aastal oli kirss üleni marju täis, jätkus meile ja ka lindudele. Oma õunapuu on saanud ka meie tütar. Keset aeda, aga kõrguvad mägitikripõõsad, mille marjadest teeb mees oma kuulsat Traadi koduveini.

Pilt 21. Antonovka sort.

Pilt 22. Paradiisi õunapuu.

Traadi talu vanal asemel(esialgne maja koht, mis ära põles) kasvas kuusk, aga kuna mullakiht oli seal üsna õhuke, siis palusime kuuselt vabandust ja jõululaupäeval kaunistas tuba tema võimas latv, aga alumised oksad sai viidud kalmistule omaste haudadele. Ka lilleaia heki sees oli väike kuusetaim. Minu ema ei raatsinud teda välja kaevata ja nii ta sinna kasvama jäi. Aeg möödus ja väikesest kuusest sai keskmise pikkusega puu. Kui ema manalateeles läks, sai kuusk endale nime „ämma puu”. Jõulude ajal sai ta endale külge värvilised tuled ja ta pakkus silmailu kõikidele. Aga aeg läks ja kuusk kogus kohevust ja pikkust ning taas palusime temalt vabandust ja õuekuusest sai peagi jõuluõhtu au ja uhkus.

Kuuseheki sees, mis piirnes viljapuuaiaga ja jäi sissesõidutee äärde, kasvab suur ja võimas kask, kes peab kuuskedega võitlust pikkuse ja laiuse pärast. Ja tundub, et kuused jäävad sellele kasele alla. Mees oli kuulnud oma isalt lugu selle kase kohta: vanaisa oli istutanud kaks kaske mõlemale pojale ja öelnud: kelle oma kasvama hakkab – see pärib talu. Selleks pojaks oli Jüri isa Arnold ja see vana kask oma võimsa peaga mängib praegugi tuule ja pilvedega. Kevadeti annab ta rohkelt mahla ja linnud puhkavad tema kõrgetel okstel. Kaks iidset ja vana vahtrapuud: üks majaotsas ja teine rehetoa taga on igal kevadel kõvad mahlaandjad ja kirkatel sügispäevadel pilluvad vahtrad oma värvikollaaži sinisesse taevasse.

Traadi talus oli palju puid kasvamas, aga kastanipuud ei olnud. Minu ema sai kuskilt väikese kastaniistiku ja nüüdseks on sellest kasvanud nooruke puu, mis sellel aastal ka paar nunnut muna maha poetas.

Kelder on aga mattunud kreegi ja sirelipõõsaste alla, milleni viib vaevumärgatav teerada. Kevadeti on nad valges vahus ja sireli lillakas toon lisab värtsi sellele maalilisele pildile. See sügis olid kreedid marju täis, nii et oksad vajusid maani. Keldrist sissesõiduteeni kasvab mehe istutatud kaks nulu ja kaks elupuu. Nulud on kohevad ja viskavad jõudsalt pikkust (Pilt 23). Nende okstest oleme teinud leilivõtmiseks saunas tõmmist, mis kannab nime Traadi „aroomiteraapia”. Nulu meeldiv lõhn leiliruumis toob hinge rahu ja sooja suvepäeva tunde. Aia taga, kahe nulu vahel, kasvab tammeistik, mille kinkisid oma pulmapäeval minu tütar ja väimees. Suur ja võimas tamm aga kasvab sissesõidutee ääres, olles seltsiliseks jaanituleplatsile. Oma laia võraga näeb ta Tallinn – Tartu maanteel kimamas autosid. Targalt noogutab ta oma lastele ja lastelastele, sest tema tõrudest on meie krundi tagusest saanud väike tammik.

Pilt 23. Jalakas, mida enam ei ole ja elupuu, mis ootab paarilist.

Kui raadiost kostab: „On ju kõigil meil üks tänav, pink ja puu ...”, siis meenub mulle mu armas kastanipuu Haapsalu Krahviaias. See puu sai istutatud 1964 aastal 1. juunil – lastekaitsepäeval. Sügisest sai minust koolilaps. Puu sai korduvalt kannatada, isegi latv murti ära, aga ta ei jätnud jonni ja nüüd on tal kaks tugevat haru. Tabasin kord mõttelt, et see pidigi nii minema, sest minust on alguse saanud kaks last – kaks haru. Kui Haapsalus käin, siis püüan kui vähegi mahti, oma puud näha ja silitada.

Selle aasta suvel kingiti mulle Kärilas, seoses meie näitetrupi „Kikerdis” laureaadiks saamise puhul kadakas. Kodus selgus, et tegu ei ole Saaremaal kasvava kadakaga, vaid välismaa omaga ja mis kasvab laiuti. Istutasin siis oma laureaadi „kadaka” künkale (vana maja asukoht) ja minu üllatuseks sisaldas muld ikka veel tahma. Vana talumaja põles 1934 aasta suvel, praegu aga on 2018. Eks kevadel ole näha, kas minu „kadakale” sobib selline pinnas. Aga praegu tundub tema tervislik seisund täitsa kobe, sest kojujõudes tervitab ta mind oma hallikas – rohelises kuues.

Sissesõidutee ääres kasvas suur jalakas, mille alumised oksad moodustasid suvel lehtla taolise ruumi. Eelmise aasta kevadel nägime, et puu on haige. Latva ei tulnud tavapärasest rohelust, vaid üksikud alumised oksad olid lehtedega. Pärast pikka vaidlust, otsustas mees puu maha võtta. Selgus, et puu sees oli suur, suur mädanik. Ime, et meie kaunitar üldse veel püsti oli. Selle aasta kevadel panin vana kännu sees olevasse auku kraanikausi koos võõrasemadega. Nii ei ole vanal kännul igav ja koju tulles rõõmustab ta mind oma õiteiluga.

Olen rohkem rõhku pannud lilledele, mis on istutatud vanasse vankrisse, padadesse, kohvikannu, pesukaussi ja pissi-potti (Pilt 24). Kevadel pakuvad silmarõõmu võõrasemad, mis vahel õitsevad kuni esimeste külmadeni. Kohvikannus, mis on majaukse kõrval, on tume roosa laisk-liisu. Mehele kingitud pissiva poisi ees potis on aga valgete õitega ripplill. Maja nurgas, tala küljes, ripub pott tumelillade petuuniatega. Vankrisse lisandub suvel takeetis või ahvilill. Köögiakna all pesukaasis on olnud nii võõrasemad, takeetised kui ka begoonia. Vana õunapuu küljes rippuvas pajas ja lauda küljes olevas pajas on samuti petuuniad (sinised, valged või punased). Nende lillede eest hoolitsemine on mulle jõukohane ja pakub rõõmu.

Pilt 24. Varakevad pissi-potis.

Kose kalmistul puhkavad minu mehe vanemad ja sugulased. Ka Leeni ja minu ema hauad on seal. Meie lähedaste haudade omapäraks on hostad ja elupuud. Kevadeti istutame sinna võõrasemasid, suvel aga begooniaid. Lõikelilled oleme püüdnud panna nii, nagu neile eluajal meeldis. Kellele lubiinid, kellele habenek või pojeng. Olen oma mehele ääretult tänulik, sest vähesed mehed hoolitsevad oma sugulaste haudade eest nii hoolsalt kui tema.

Homme, 2. novembril, on hingedepäev. Ma tean, et vanaema kalmul Haapsalus põleb küünal, heites valgust nimele Levkoi – ilusale lillele ...